

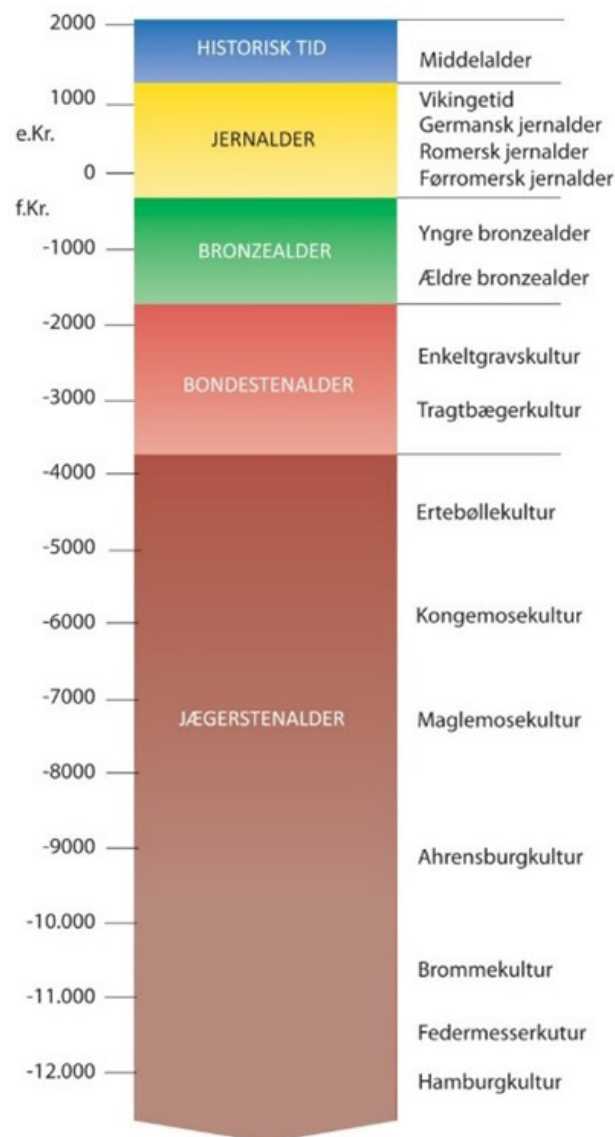
Grøfter og gader i Urbansgade fra ældre stenalder og renæssancen

Arkæolog Kenneth Nielsen

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i middelalder og renæssance	3
Undersøgelsens resultater	4
Niveau 1	4
Niveau 2	5
Pæl A1	6
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	7

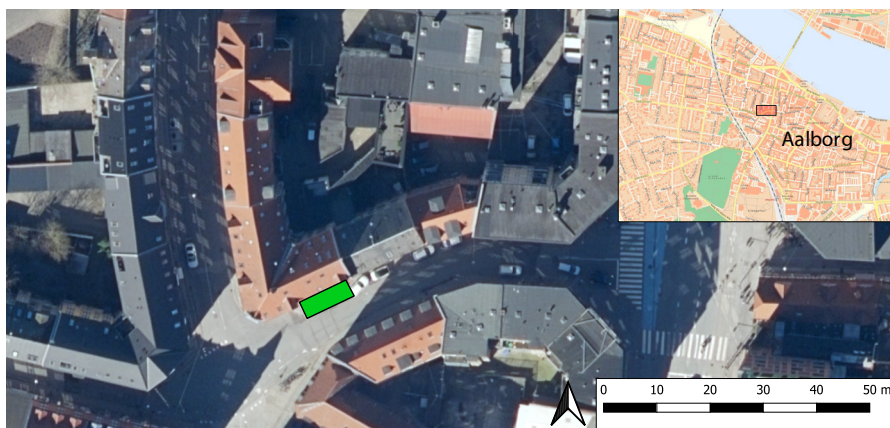
Indledning

I marts og senere i november måned 2022 har museet overvåget gravningsarbejdet i forbindelse med Aalborg Renovations etablering af nedgravede affaldsbeholdere i Urbansgades vestlige ende ved nr. 28, fig. 1.

Undersøgelsens baggrund

Undersøgelsen var foranlediget af, at der skulle nedgraves en række underjordiske affaldsbeholdere ud for nr. 28 i Urbansgade, Aalborg. Det berørte område ligger inden for grænserne af den vestligste del af Aalborgs kulturarvsareal af national betydning, og området befinder sig lige nord for grænsen af middelalderens vestlige bybefæstning.

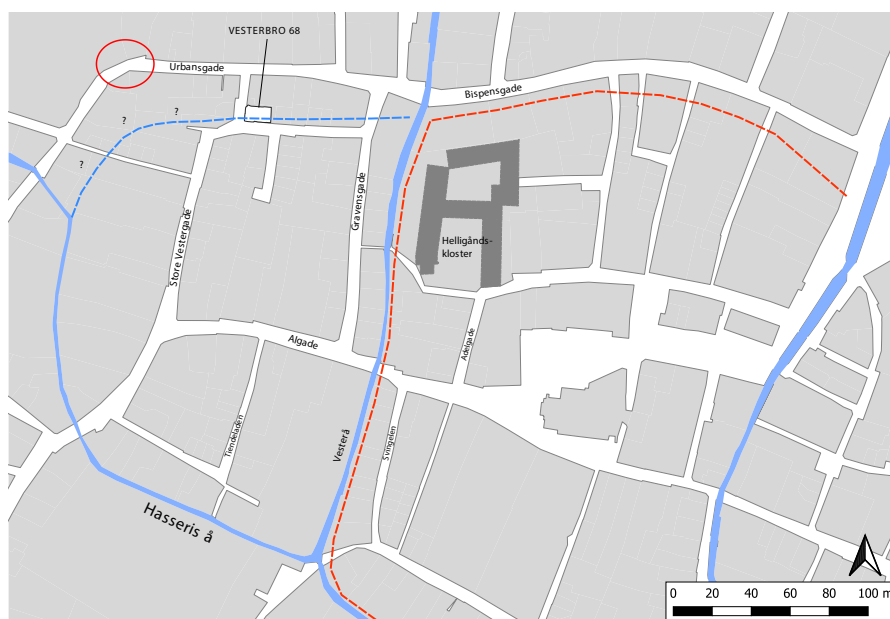
Lokalområdet i middelalder og renæssance

Figur 1. Oversigtskort over det undersøgte felt markeret med grønt.

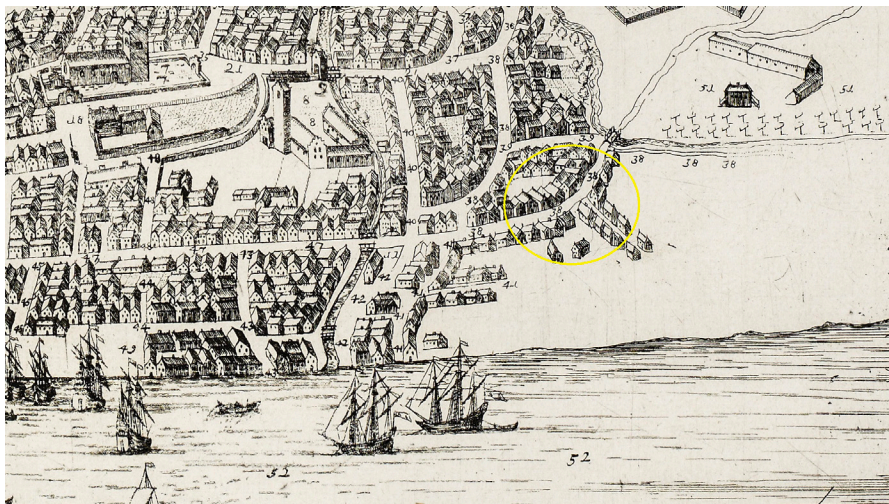
Baggrundskort: (CC BY 4.0)
Klimadatastyrelsen.

Urbansgade er formodentlig opstået ved middelalderens slutning, hvor den i forlængelse af Bispensgade skabte forbindelse mellem Aalborghus Slot og dets Vestre Ladegård, der lå umiddelbart vest for byen. Slottet opførtes i årtierne efter Reformationen på strandarealerne nord for byen. Forløbet af Bispensgade og Urbansgade er dikteret af byens middelalderlige befæstning, der lå umiddelbart syd for gaderne og i det mindste delvist under disse. Dette forhold har længe været historisk kendt, hvad angår Bispensgade, mens det for Urbansgade først er blevet sandsynliggjort af en arkæologisk undersøgelse i Vesterbro 68 (ÅHM 6206, Fund og Fortidsminder, sted- og lokalitetsnr. 140703-112), fig. 2. Det blev her opdaget, at byens voldgrav fra omkring 1300 fortsatte vestligere end hidtil antaget, og at Urbansgades krumme forløb måtte være et resultat heraf.

Figur 2. Aalborgs middelalderlige bybefæstnings forløb angivet med rød stipling. Med blå stipling er angivet det formodede forløb af den voldgrav med udvendige diger/lave volde, der blev påvist i Vesterbro 68-undersøgelsen. Øverst ses Urbansgade med placeringen (rød cirkel) af de aktuelle affaldscontainere.

Baggrundskort: (CC BY 4.0)
Klimadatastyrelsen.

Figur 3. Udsnit af Resens prospekt fra 1677. Markeret med '38' ses "op ved Orbens Porte", der er en del af den nuværende Urbansgade. De aktuelle affaldscontainere skal etableres omtrent midt den gule cirkel
Kilde: Det Kgl. Bibliotek, Kortsamlingen.

I middelalderen har lokaliteten således tilsyneladende ligget umiddelbart uden for (nord for) byens voldgrav fra omkring 1300. Ved den ovennævnte, nærliggende undersøgelse i Vesterbro 68 blev det klart, at der langs voldgravens yderside fandtes lave volde eller diger ud mod Limfjorden og dens lave strandflader. Det er uvist, om voldgraven og disse tilhørende anlæg evt. også kan spores i Urbansgade. Byens middelalderlige befæstning med voldgrav mistede gradvist sin betydning i middelalderens slutning for helt at blive beordret nedbrudt i 1535. I 1600-tallet blev der dog igen bygget på byens befæstning både i 1628 under Kejserkrigen og i årene 1632-1638 af Christian 4. Der vides ikke meget om denne 1600-tals befæstning, og om den evt. har sat sig spor i Urbansgade. Det antages dog, at Urbansgade har ligget umiddelbart inden for denne befæstning. Endnu på Resens Prospekt fra 1677 ses gaden angivet som den vestligste bebyggelse i byen, og hvor den er angivet som "op ved Orbens Porte", fig. 3.

Undersøgelsens resultater

Feltet viste sig hurtigt at være præget af en del yngre forstyrrelser, som var forårsaget af nedlægningen af rør og kabler i gaden. Således blev der ikke registreret anlæg eller fund i den vestlige del, men over et begrænset areal på ca. 5,5 m² blev der registreret anlæg i to niveauer.

Niveau 1

I kote ca. 1,70 over normale vande blev der i det første registreringsniveau påtruffet en flade af mindre sten og småsten samt lidt teglbrokker, der tolkes som udlagt som en vejflade, fig. 4. Sådanne belægninger kendes fra flere andre steder i byen, og de har sammen med mange andre typer belægninger været udbredt i middelalderen. Det var ikke muligt at sige noget nærmere vedr. datering af belægningen i Urbansgade, da der ikke fandtes keramik eller andet, der kunne hjælpe til at placere anlægget tidsmæssigt. Teglbrokkerne i belægningen kunne tyde på at være fra ældre mursten, muligvis middelalderlige munkesten. Disse kan dog være genanvendte, hvorved de først ender i gadebelægningen efter afslutningen af middelalderen. Over stenbelægningen fandtes rester af et lerlag ligeledes med teglbrokker i fylDET. Igen gjorde fraværet af daterende fund det vanskeligt at sige meget om, hvornår laget blev aflejret, men laget kan tolkes i flere retninger. Der kan være tale om et nedbrydningslag fra et hus med lerklinede vægge eller måske blot

Figur 4. Stenbelægningen i 1. registreringsniveau. Belægningen var sammensat af mindre sten og teglbrokker. Det grå lerlag, som måske kan tænkes at stamme fra renæssancebefæstningen af byen, ses som den lyse stribe i fladen foran fotostokken øverst i billedet. Laget anes også i profilet i toppen af billedet. Set fra sydvest
Foto: Nordjyske Museer

et planeringslag. En anden mulighed kan måske også være, at der er tale om materiale fra gravningen af den ovenfor omtale renæssancebefæstning, som formodes at have ligget i området. Grundet den meget begrænsede mængde af ler i det observerede lag er det dog for usikkert at sige noget i denne retning med sikkerhed, men ved fremtidige undersøgelser i området vil det være interessant at undersøge, om der skulle findes tilsvarende lerlag med et lidt større omfang.

Niveau 2

Figur 5. På billedet ses grøften som den sorte stribe i det lyse undergrundssand. Det mørke fyld i billedets højre side er en recent nedgravning, der forstyrrer grøftens videre forløb mod øst. Set fra sydøst.

Foto: Nordjyske Museer

Efter afgravningen af stenbelægningen i niveau 1 blev undergrundssandet påtruffet i kote ca. 1,50 over normale vande. I undergrunden var nedgravet en grøftelignende fordybning med en orientering i retning ca. nordvest-sydøst, se forsiden og fig. 5. Fyldet i anlægget bestod af mørk og forholdsvis homogen humus, og det indeholdt derudover ingen komponenter i form af tegl eller keramik. Et sådant grøfteforløb i undergrunden er interessant, da der kan være tale om markeringer af ældre administrative inddelinger i området. I vikingetid og især i middelalderen har størrelsen af en gårds tofte, dvs. selve grunden som bygningen står på, direkte relation til gårdens andel i landsbyens fælles agerjord. Skellet markeres med lave grøfter, og der kan i nærværende tilfælde derfor være tale om en sådan skelgrøft. I Nørregade blev en lignende grøft påtruffet ved en arkæologisk undersøgelse i 2016. En kulstof-14-prøve viste med stor sandsynlighed, at grøften blev etableret i 800-tallet i ældre vikingetid. Nørregade-grøften havde ovenikøbet et forløb, som svarede til afgrænsningen mellem to nutidige matrikler og vidner måske om en meget tidlig inddeling af ejerskabsforholdene i området øst for det middelalderlige Aalborg. For at imødekomme muligheden for lignende iagttagelser i Urbangade blev der udtaget en jordprøve af fyldet i grøften, der overraskende viste, at denne var fra tiden mellem 6649 og 6467 f.v.t. Denne datering placerer dermed grøften i yngre maglemosetid i jægerstenalderen. Grundet de begrænsede iagttagelsesforhold i feltet fandtes der ikke yderligere anlæg i relation til grøften, som kunne berette om en boplads i området i ældre stenalder. Anlæggets placering tæt på den daværende kystlinje giver imidlertid god mening i forhold til, hvor lignende fund fra jægerstenalderen er gjort på andre lokaliteter i Limfjordsområdet.

Figur 6. Egepælen A1 efter denne var trukket op af feltet.

Foto: Nordjyske Museer

Uden for konteksterne i de to beskrevne registreringsniveauer ovenfor fandtes der tæt ved feltets østlige ende en tilspidset og nedrammet egetræspæl. Pælen var ca. 215 cm lang og fuldkantet med dimensionerne 16 x 20 cm. Pælens top fandtes i kote 2,62, der er ca. én meter under moderne terræn. Fra pælen blev der udtaget en dendrokronologisk prøve, som efterfølgende viste, at tømmeret var fældet i vinterhalvåret 1623-24. Det er ikke muligt at sige noget videre om, hvilken konstruktion pælen oprindeligt har indgået i. Dateringen falder kort før Aalborgs besættelse af tyske tropper under Kejserkrigen i 1627-29, så en forbindelse til troppernes fæstningsbyggerier i byen kan derfor formentlig afvises. Det samme gælder også for byens befæstning fra 1632-38 – medmindre egepælen er blevet genbrugt ved disse fæstningsbyggerier. Fremtidige undersøgelser i nærområdet kan formentlig belyse pælens tilhørsforhold.

Sammenfatning og perspektivering

De relativt få bevarede fortidsminder i Urbansgade giver samlet set et noget begrænset indblik i områdets historie, og tolkningen af disse må derfor i høj grad støtte sig til de øvrige kilder, vi kender til. Feltets nok mest sikre tolkning må være stenbelægningen i niveau 1, som umiddelbart må tolkes som del af Urbansgades ældre forløb og herigennem som forbindelsesvejen mellem Aalborghus Slot og slottets Vestre Ladegård. Værre ser det ud med lerlaget oven på vejbelægningen, der kan være aflejret som følge af mange forskellige hændelser, hvoraf opførelsen af renæssancefæstningerne i 1600-tallet blot er en af disse muligheder. Vejen var dog for længst blevet dækket af opfyldslag, før renæssancebefæstningerne overhovedet blev en realitet, så tolkningen af laget må for nu stå uafklaret. Grøfteforløbet i niveau 2 gav ikke umiddelbart nogen genklang i områdets moderne topografi, og de manglende fund i fyldet gjorde det derfor kun muligt at datere grøften ved hjælp af en kulstof-14 prøve. Denne viste som nævnt et noget andet resultat end forventet og afslørede, at der formentlig kan være gode bevaringsforhold omkring lokaliteten for fremtidige undersøgelser af jægerstenalderens bopladser ved Limfjorden.

På trods af de sparsomme fund giver resultatet af nærværende undersøgelse os dog muligheden for at bekræfte, at der også i disse områder umiddelbart uden for grænserne af det middelalderlige Aalborg findes interessante fortidsminder, som ved fremtidige undersøgelser kan tilgås på et oplyst grundlag. Ved planlægningen af fremtidige undersøgelser i området kan denne undersøgelses iagttagelser således indgå heri og være med til forme beslutningsprocesserne vedr. undersøgelsesstrategier etc.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker:

Jensen, Jørgen 2006: *Danmarks Oldtid, Bind 1*, København.

Johansen, Erik, Bodil Møller Knudsen og Jan Kock 1992: *Fra Aalborgs fødsel til Grevens Fejde 1534*. Aalborgs Historie 1. Aalborg.

Springborg, Bente, Stig Bergmann Møller og Jakob Ørnbjerg 2013: *Aalborg 1300-1662. By, slot og befæstning*. Aalborgbogen 2013, Aalborg.

Udgravningsdata

Grøfter og gader i Urbansgade fra ældre stenalder og renæssancen.

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM 8032
- Udgravningsperiode: 15.-16. marts og 28.-29. november 2022.
- Fund & Fortidsminder: 120516-208.
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 22/16359.
- Bygherre: Aalborg Renovation A/S.
- Undersøgt areal: 33 m².
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Christian Vrængmose Jensen.
 - Arkæolog Kirstine Schrøder Hansen.
 - Arkæolog Kenneth Nielsen.
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger mv.) opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg.